

DOROTA DEMEL

Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu

Zapobieganie zachowaniom problemowym dzieci w internecie jako zadanie dla edukacji medialnej

WSTĘP

Internet to nowa i bardzo rozpowszechniona rzeczywistość, w której obcą zarówno dorośli, jak i dzieci. „Sieć jest tak ogromna i rozrasta się w takim tempie, że jednostkowe doświadczenie wynikające z kontaktu z nią stanowi zaledwie ułamek doświadczenia zbiorowości.”¹ Mając na uwadze, że „ta wycinkowość doświadczeń może także wpływać na różnorodność opinii na temat wagi sieci w naszym życiu i ogólnie w społeczeństwie”², chciałabym podzielić się moimi przemyśleniami na temat korzystania przez dzieci z internetu. Z jednej strony, jako pedagog na co dzień pracuję z dziećmi i wspieram je w rozwiązywaniu problemów związanych z ich działalnością w sieci. Z drugiej strony – w swoich dociekaniach naukowych - zajmuję się specyficzną aktywnością internetową, jaką stanowi tworzenie blogów przez dzieci.

Zarysowane perspektywy pozwalają mi dostrzec szereg zachowań problemowych, które dzieci podejmują w internecie. Chciałabym przede wszystkim przyjrzeć się samym dzieciom, jako pewnej grupie funkcjonującej w kontekście internetu, często odmiennie niż dorośli: ich rodzice czy nauczyciele. Następnie zamierzam wskazać na wybrane konkretne zachowania problemowe, aby na tej podstawie zastanowić się nad możliwościami ich zapobiegania.

¹ P. Wallace, *Psychologia Internetu*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2005, s. 303.

² Tamże, s. 303.

W swoich rozważaniach poświęconych zachowaniom problemowym odwołuję się do Ireny Obuchowskiej, która tego typu zachowania traktuje jako problem, do którego należy się ustosunkować. Takie ujęcie pozwala na uniknięcie określeń pejoratywnych, które mogą wywoływać negatywny odbiór emocjonalny.³ Omawiane zachowania zostały szerzej opracowane w teorii zachowań problemowych. Jej twórca, Richard Jessor, zwraca uwagę na „antynormatywny charakter zachowań problemowych, twierdząc że są to zachowania, które odstają od norm społecznych i prawnych szerszej społeczności i wobec tego wywołują reakcję społecznej kontroli przejawiającą się w okazywaniu dezaprobaty, karaniu czy nawet umieszczaniu w zakładach poprawczych lub więzieniach.”⁴ Podejmowanie zachowań problemowych przynosi młodym ludziom nie tylko negatywne konsekwencje, ale pozwala na czerpanie wielu korzyści. Tego typu zachowania stają się wyrazem niechęci wobec tradycyjnych norm i wartości ludzi dorosłych, umożliwiając osiągnięcie poczucia autonomii, lub mogą stanowić swego rodzaju mechanizm radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych.⁵ W zachowaniach problemowych przejawianych przez dzieci w internecie możemy zatem dostrzec nie tylko negatywne skutki, które niewątpliwie występują, ale także poszukiwanie przez młodych ludzi możliwości zaspokojenia niezrealizowanych potrzeb i osiągnięcia ważnych celów.

DZIECI KORZYSTAJĄCE Z INTERNETU, CZYLI O POKOLENIU SIECI

Cechą współczesnych społeczeństw jest fakt, że obecne dzieci i młodzież nie znają świata sprzed epoki internetu i telefonów komórkowych. Nowe media stały się nieodłączną częścią ich życia, a tym samym wpływają na ich zachowania i relacje z rówieśnikami. Mając to na uwadze badacze dziecinn-

³ I. Obuchowska, *Problemowe zachowania uczniów*, [w:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. nauk. K. Kruszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 312.

⁴ R. Jessor, 1987, za: K. Ostaszewski, *Podstawy teoretyczne profilaktyki zachowań problemowych młodzieży*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, red. nauk. M. Deptuła, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, s. 112.

⁵ Por. tamże, s. 114.

stwa podejmują próby opisanego zachowań młodych ludzi w odniesieniu do korzystania z komputerów i internetu oraz przedstawiają swoje spostrzeżenia w kategoriach charakterystyki pokoleniowej.

W 2001 roku Marc Prensky nazwał młodych ludzi „Digital Natives”, czyli „Sieciowymi Tubylcami”, którzy reprezentują „generację dorastającą z nowymi technologiami. Oni spędzili całe swoje życie w otoczeniu i przy użyciu komputerów, gier wideo, cyfrowych odtwarzaczy muzycznych, telefonów komórkowych, kamer wideo i wszystkich innych zabawek i narzędzi ery cyfrowej.”⁶

Prawie dekadę później Don Tapscott zwraca uwagę na wkraczające w dorosłość „pokolenie sieci”, które „dorastało w epoce cyfrowej, co miało ogromny wpływ na sposób myślenia wszystkich jego członków, a nawet zmianę struktury połączeń w mózgach.”⁷ Konsekwencją rozwoju i postępującej dostępności mediów jest fakt, że młodzi ludzie zajmują się kilkoma rzeczami równocześnie⁸. Przedstawiciele pokolenia, które Agnieszka Iwanicka nazywa „pokoleniem Google”, potrafią „w tym samym czasie oglądać telewizję, surfować po Internecie, słuchać muzyki, rozmawiać przez telefon z kolegami i odrabiać lekcje.”⁹

Mając na uwadze dostęp dzieci i młodzieży do różnego typu mediów mówi się także o pokoleniu „Klik” („Klik Generation”). Sama mechaniczna czynność klikania stanowi dla jego przedstawicieli nie tylko podstawę nowych form komunikacji, ale rzutuje na zmiany wzorów, sposobów działania, a w szerszym zakresie - wzorów myślenia i reagowania zapisanych w kulturze współczesnej¹⁰. Zmiany dotyczą nie tylko powszechności dostępu do nowych mediów i sposobów ich wykorzystania, ale także znaczenia, jakie komputery i inne urządzenia odgrywają w życiu młodych ludzi. „*Pokolenie Klikaczy* używa komputera nie tylko w celach programistycznych czy informacyjnych, ale także po to, by eksplorować gry symulacyjne, poznawać przyjaciół, odnaleźć

6 M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, MCB university Press, Vol. 9, No.5, October 2001, s. 1, <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part1.pdf>. (dostęp dnia: 04.10.2012).

7 D. Tapscott, *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 51.

8 Tamże, s. 50.

9 A. Iwanicka, *Kompetencje medialne a przyszłość zawodowa pokolenia Google*, [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Przymont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009, s. 168.

10 A. Górny, A. Zygmunt, Świat według „Klik Generation”, [w:] *Nowe społeczne wymiary dzieciństwa*, red. nauk. B. Łaciak, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, Warszawa 2011, s. 53.

bliskość, emocje, słowem – by przeżyć naprawdę to, co dzieje się w wirtualnej przestrzeni.¹¹ Czas i zaangażowanie emocjonalne powoduje, że dla młodych ludzi „posiadanie telefonu komórkowego i dostępu do internetu w domu to obecnie nie luksus, ale społeczne *być albo nie być* współczesnych nastolatków”¹².

W moich rozważaniach interesują mnie szczególnie dzieci przed trzynastym rokiem życia. Są to uczniowie szkół podstawowych, czyli znajdują się na etapie nabywania licznych umiejętności edukacyjnych. Z punktu widzenia prawnego, co jest istotne w kontekście omawianej później przemocy w internecie, dzieci przed 13 rokiem życia nie podlegają postępowaniu w sprawach o czyny karalne, ale mogą być objęte środkami wychowawczymi w przypadku zagrożenia demoralizacją¹³.

W odniesieniu do aktywności podejmowanej przez dzieci w internecie wiek trzynastu lat jest cezurą, przed którą nie można korzystać z popularnego portalu społecznościowego Facebook. Rozwiązanie takie zostało przyjęte w Stanach Zjednoczonych w oparciu o założenie, że dzieci w tym wieku jeszcze nie potrafią dostatecznie ochronić swojej prywatności¹⁴. Oczywiście każdy użytkownik Facebook'a bez problemu natknie się na profile założone przez dzieci, gdyż jedynym sposobem weryfikacji dostępu do portalu jest podanie daty urodzenia.

Mając na uwadze powyższe charakterystyki, można skonkludować, że dzieci prowadzą aktywność w internecie, która stanowi dla nich już zastany i oczywisty element życia. W związku z postępującym z wiekiem rozwojem, działalność ta jest, co prawda coraz bardziej rozległa, ale równocześnie niezadko wymyka się dzieciom spod kontroli.

¹¹ Tamże, s. 58.

¹² H. Tomaszewska, *Komunikacja młodzieży w dobie społeczeństwa medialnego jako wyzwanie dla więzi międzypokoleniowych*, [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Pryszmont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009, s. 202.

¹³ Por. §1 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. [w:] *Dziennik Ustaw Nr 35 poz. 228 z 1982 roku z późniejszymi zmianami*

¹⁴ W. Szpunar, *Mark Zuckerberg: Facebook (jeszcze) nie dla dzieci*. <http://www.pcworld.pl/news/371159/Mark.Zuckerberg.Facebook.jeszcze.nie.dla.dzieci.html> (dostęp dnia: 04.10.2012)

ZACHOWANIA PROBLEMOWE DZIECI W INTERNECIE,
CZYLI ROZPOZNANIE, CZEMU ZAPOBIEGAĆ

Korzystanie z internetu przynosi najmłodszym użytkownikom wiele korzyści, ale zdarza się, że dzieci podejmują zachowania problemowe, czy wręcz prowadzą aktywność, która naraża je na konkretne szkody, np. agresję ze strony innych, ośmieszenie, problemy z wirusami komputerowymi, itd. Działanie dzieci w sieci stanowi przedmiot zainteresowania pedagogów i nauczycieli pracujących z dziećmi, szczególnie w zakresie opracowania metod zapobiegania podejmowaniu różnego typu zachowań ryzykownych w internecie. Różnego rodzaju działania profilaktyczne rozpoczynają się od przeprowadzenia analizy zachowań problemowych, aby na tej podstawie opracować metody ich zapobiegania.

W literaturze pedagogicznej i psychologicznej znajdujemy szereg rozważań na temat problemowych zachowań dzieci i młodzieży w internecie, dotyczących np. gier komputerowych z elementami przemocy, uzależnienia od internetu i cyberprzemocy. Jacek Pyżalski uporządkował obszary zagrożeń związane z używaniem nowych mediów przez dzieci i młodzież. Podzielił je w zależności od rodzaju aktywności:

- jako odbiorcy, dzieci i młodzież są narażeni na: spam i reklamy; treści zawierające sceny agresji; pornografię; treści rasistowskie, nieprawdziwe treści na temat zdrowia i narkotyków,
- jako uczestnicy są narażeni na: śledzenie działań i zbieranie danych osobistych; zostanie ofiarą agresji elektronicznej; spotkania z obcymi i molestowanie; samookaleczenia itp.,
- jako sprawcy są narażeni na: hazard, hackerstwo i piractwo; zostanie sprawcą agresji elektronicznej i produkowanie treści agresywnych; produkowanie pornografii i „sexting”; tworzenie treści instruujących, jak popełnić samobójstwo itp.¹⁵.

Chciałabym zająć się wybranymi zagrożeniami, na jakie są narażone dzieci w internecie, które wydają mi się istotne z punktu widzenia moich doświadczeń w pracy z uczniami szkoły podstawowej. Omówione problemy zilustruję

¹⁵ Por. Tabela 8. Obszary zagrożeń związane z użytkowaniem nowych mediów przez dzieci i młodzież. Opracowanie J. Pyżalskiego na podstawie: Livingstone, Haddon, 2009, [w:] J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 91.

przykładami zachowań uczniów, z którymi zetknęłam się bezpośrednio. We wszystkich przykładach imiona uczniów zostały zmienione. Swoje rozważania zacznę od sytuacji, gdy dzieci są przede wszystkim odbiorcami nadmiaru informacji oraz niepożądanych treści, potem omówię problemy związane z podejmowaną przed dziećmi aktywnością, która przynosi im konkretne szkody. Opisy poszczególnych zjawisk pozwolą mi sformułować wskazania do podejmowania działań wychowawczych, mających na celu zapobieganie tego typu zachowaniom.

KONSEKWENCJE KORZYSTANIA ZE ZBĘDNYCH LUB BŁĘDNYCH INFORMACJI

Szybkość dostępu do ogromnego zasobu informacji w internecie jest dużą zaletą, ale równocześnie wyzwaniem dla odbiorcy. Doświadczenia nauczycieli na wszystkich poziomach edukacji wskazują na problemy wynikające z szerokiego dostępu do różnego typu wiadomości. Negatywne przykłady są związane ze „ściągnięciem” z internetu wypracowań, nielegalnym kopiowaniem treści czy bazowaniem na błędnych lub niesprawdzonych informacjach znalezionych w sieci.

Pozytywny skądinąd dostęp do wielu informacji, staje się ryzykowny, szczególnie w odniesieniu do dzieci. A. Iwanicka pisze o „pokoleniu Google” jako grupie, dla której „pierwszym przystankiem na drodze wiedzy jest Internet i jego wyszukiwarki, w tym Google, jako ta najpopularniejsza”.¹⁶ Każdy użytkownik internetu staje wobec szansy, a równocześnie wyzwania, jakie stanowi potencjalna ilość wiadomości zamieszczanych w sieci. „Nadmiar i niekontrolowany przyrost informacji są wpisane w charakter cyfrowej kultury-rewolucji (choć kto za kilkadziesiąt lat będzie ten czas traktował jako rewolucyjny?), która sama siebie definiuje przez jej rozbudowujący i rozszerzający charakter.”¹⁷ Co prawda – jak wskazuje A. Iwanicka na podstawie analizy raportów na temat korzystania z internetu przez dzieci i młodzież - „młodzi ludzie zachowują

¹⁶ A. Iwanicka, *Kompetencje medialne ...*, dz. cyt., s. 168.

¹⁷ D. Muszyński, *Zjawisko redundancji jako kontekst współczesnej edukacji, W stronę pedagogiki Internetu*, [w:] *Spoleczne konteksty Internetu. Implikacje dla edukacji*, red. nauk. D. Muszyński, G.D. Stunża, Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Gdańsk 2008, s. 16.

się w sieci podobnie jak inni internauci, wyróżniają się natomiast mniejszymi kompetencjami w zakresie krytycznego przetwarzania informacji.¹⁸

W oparciu o powyższe założenia zwraca się szczególną uwagę na konieczność kształcenia przyszłych internautów przede wszystkim w zakresie „**umiejętnego** posługiwania się narzędziem sieciowym, tak aby byli zdolni do skutecznego zdobywania wiedzy oraz (zwłaszcza!) do jej **krytycznej selekcji**.”¹⁹ Ryszard Tadeusiewicz zastanawia się, kto ma uczyć tych umiejętności młodych ludzi. „Czy aktualni nauczyciele (a więc my!) ludzie z obecnej epoki, możemy (...) wyznaczać takie kryteria normatywne dla nowych pokoleń, a więc dla ludzi, którzy nie znając innego świata (bo urodzili się już w erze Internetu) będą się nim z pewnością posługiwać znacznie zręczniejsz od nas.”²⁰ Wskazuje jednak, że nauczyciele posiadają „mądrość doświadczenia”, która „pozwała trafnie ocenić, porządkować i wartościować” informacje uzyskane dzięki dostępowi do sieci internetowej²¹.

KONTAKT Z NIEPOŻĄDANYMI TREŚCIAMI

Przypadek 1. Arek (8 lat) zachęcał kolegów z klasy, aby wchodzili na stronę internetową o obojętnym z pozoru tytule „kaktus+ciąg cyfr”, która okazała się zawierać treści pornograficzne. Matka twierdziła, że chłopiec trafił na stronę przez przypadek i na pewno nie udostępniał jej innym osobom.

Nadmiar treści zamieszczanych w Internecie, a przede wszystkim różna jakość zamieszczanych informacji od lat jest przedmiotem zainteresowania pedagogów w kontekście możliwości dostępu do nich dzieci. Duże zaniepokojenie ze strony osób dorosłych, szczególnie rodziców, wzbudza narażanie dzieci na natknięcie się na nieadekwatne treści, które mogą być związane z przemocą, sektami, informacjami nieprawdziwymi, szerzeniem nienawiści, zachęcaniem do stosowania używek i zachęcaniem do zakupu różnych, np.

¹⁸ A. Iwanicka, *Kompetencje medialne...*, dz. cyt., s. 170.

¹⁹ R. Tadeusiewicz, *Spolecznosc Internetu*, Akademicka Oficyna Wydawnicza EXIT, Warszawa 2002, s. 25

²⁰ Tamże, s. 25.

²¹ Tamże, s. 25.

niebezpiecznych, rzeczy lub dawania datków (naciąganie)²². Dużo uwagi poświęca się zwłaszcza zapobieganiu narażania dzieci na kontakt z treściami pornograficznymi, przyjmując za priorytet ochronę „wolności seksualnej dziecka, które ze względu na swój wiek najczęściej nie potrafi w sposób racjonalny tą wolnością dysponować²³”.

Zapobieganie kontaktowi dzieci z niepożądanymi treściami jest przedmiotem analizy w różnego typu poradnikach dla rodziców i podczas organizowanych w szkołach spotkań ze specjalistami. Zwraca się uwagę na instalowanie w domowych komputerach programów blokujących dostęp do niepożądanych treści lub uruchamianie różnego typu systemów kontroli rodzicielskiej. Trzeba mieć jednak świadomość, że działania takie mogą być skuteczne tylko w pewnym zakresie. Dzieci korzystają z internetu nie tylko w domu czy szkole, ale często u kolegów bez kontroli ze strony osób dorosłych. Ponadto rozwój telefonii komórkowej powoduje, że młodzi ludzie mają nieograniczony dostęp do wszelkiego typu treści zamieszczanych w sieci na swoich smartfonach.

Dzieci mają dostęp do niepożądanych treści w związku z celowymi poszukiwaniami lub trafiają na nie przez przypadek. Uczniowie, z którymi pracuję, zgłaszali mi, że odnajdowali strony pornograficzne po wpisaniu w wyszukiwarce internetowej tytułów lub bohaterów lektur szkolnych. Dzieci powinny zatem mieć świadomość, że informacje o niepożądanych lub nielegalnych treściach należy zgłaszać w zależności od sytuacji: do moderatora portalu, punktów zajmujących się nielegalnymi treściami w internecie²⁴ lub bezpośrednio do policji.

EKSHIBICJONIZM JAKO MOŻLIWY WARIANT KREOWANIA TOŻSAMOŚCI W SIECI

Przypadek 2: Ala (11 lat) zaczęła zamieszczać na portalu społecznościowym swoje zdjęcia w stroju kąpielowym w „wyuzdanych” pozach. Dziewczynka była bardzo aktywna w internecie: posiadała profile na kilku portalach, prowadziła

²² A. Słysz, B. Arcimowicz, *Przyjaciele w Internecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009, s. 72.

²³ A. Wrona, *Cyberpornografia i cyberseks*, [w:] *Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, red. nauk. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009, s.305.

²⁴ <http://www.dyzurnet.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).

blog. Kilka razy dziennie uzupełniała wpisy i wysyłała komentarze, np. umawiała się przez Gadu Gadu z kolegami na spotkanie na boisku, po czym po powrocie do domu zamieszczała w internecie opis przebiegu spotkań. W opinii nauczycieli dziewczynka prezentowała typ „szarej myszy”: nie wyróżniała się w klasie, osiągała oceny dostateczne, rzadko wykazywała inicjatywę na lekcjach, nie zgłaszała się do odpowiedzi. Jednakże dzieci, zwłaszcza dziewczynki, bały się jej. Zgłaszały wychowawcy różne sytuacje problemowe z jej udziałem (np. wyzwicka, próby palenia papierosów) ze szczególną prośbą o zachowanie dyskrecji. Ala często spędzała czas na pobliskim boisku w towarzystwie kolegów ze szkoły. Analiza sytuacji dzieci pozwoliła stwierdzić, że byli to uczniowie o podobnej sytuacji: w szkole wycofani, często z problemami w nauce, nie odzywający się na lekcjach, nie mający wielu kolegów w swoich klasach. Ala pozostawała pod opieką samotnej matki: pracującej i dodatkowo pomagającej swojej matce w pielęgnacji obłożnie chorej siostry.

Specyfika sieci internetowej, która z założenia jest interaktywna, powoduje, że użytkownik jest nie tylko odbiorcą, ale staje się kreatorem zamieszczanych treści, które często dotyczą jego samego. „Internet jest narzędziem, w którym na wiele sposobów możemy operować swoją tożsamością lub kreować nową”²⁵. Dla dzieci i młodzieży staje się okazją do prezentowania swojego wizerunku, a w szerszym zakresie, kreowania swojej tożsamości. Jest to sytuacja odmienna od realiów dorastania wcześniejszych pokoleń, gdyż „nigdy w historii jednostki nie miały tak taniego i społecznie akceptowanego środka autoekspresji. Wszystkie tradycyjne media opierały się bowiem na zasadzie legitymizacji. Redakcje publikowały teksty wcześniej ocenzone i dogłębnie sprawdzone.(...) Dziś Internet utożsamiany jest z wolnością słowa, bezgranicznym, a czasem bezwstydnym wyrażaniem własnych poglądów na dany temat.”²⁶ Dla młodych ludzi „nowe media pełnią funkcję emancypacyjną, stanowiąc płaszczyznę uniezależniania się młodzieży od wpływów rodziny oraz przenoszenia aktywności związanych z kształtowaniem indywidualnej tożsamości na relacje medialne i rówieśnicze”²⁷.

25 R. Lis, *Internet narzędziem kształtowania jednostki*, [w:] *Wokół tożsamości: teorie, wymiary, ekspresje*, red. nauk. I. Borowik, K. Leszczyńska, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2008, s. 327.

26 S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin SA, Warszawa 2011, s. 74.

27 H. Tomaszewska, *Komunikacja młodzieży ...*, dz. cyt., s. 202.

Samo zjawisko autoprezentacji, czyli „sposobu, w jaki wyrażamy własną osobowość”²⁸, może stanowić wartość, zwłaszcza dla młodych ludzi którzy w okresie dorastania kształtują swoją tożsamość. Tak rozumiana autoprezentacja jest „podstawowym warunkiem udanych kontaktów interpersonalnych”²⁹. Jednak nie każdy sposób prezentowania informacji o sobie, zwłaszcza w internecie, przynosi korzyści. Ujawnianie wrażliwych danych osobowych, związanych np. z adresem zamieszkania, sytuacją materialną rodziców czy nawet godzinami pracy domowników, może stanowić okazję do nadużyć czy przestępstw.

Kolejne zagrożenie w obszarze autoprezentacji stanowi przekroczenie granicy ujawniania prywatnych, nierzadko intymnych informacji o sobie. Tu chciałabym odwołać się do zjawiska ekshibicjonizmu społecznego, które Jacek Kurzępa, charakteryzując zachowania dorastającej młodzieży w nowych kontekstach kulturowych, opisuje „jako zachowania jednostki, która w sposób wyrazisty, często nadmiernie ekspresyjny, zaznacza swoją obecność w życiu grupy, środowiska rówieśniczego czy społecznego w ogóle”³⁰.

Jacek Kurzępa wyróżnił kilka rodzajów ekshibicjonizmu społecznego, których przykłady odbiorcy internetu bez trudu odnajdą w zasobach sieci. Zamieszczony powyżej opis zachowania Ali - w mojej ocenie – jest przejawem *ekshibicjonizmu kompensacyjnego*, czyli demonstracyjnego zachowania związanego z niedoborem lub brakiem zaspokojenia określonych potrzeb. Ma on na celu „zredukowanie poczucia niższej wartości, dodania sobie splendoru, wagi, podniesienia własnej rangi, wybicia się w środowisku na wyższą pozycję (...) i najczęściej jest splotem negatywnego odbioru lub samooceny jednostki i próby zmiany tej sytuacji”³¹.

Inny przejaw zjawiska ekshibicjonizmu, tzw. *ekshibicjonizm terapeutyczny*, może przynieść pozytywne efekty, gdyż związany jest „z instrumentalnym wykorzystaniem pełnej otwartości jednostki w celach przywracania np. równowagi psychicznej, wyrzucenia z siebie złych emocji i nierozwiązanych do tej pory kwestii biograficznych (traumy, frustracji, lęków)”³². Ten rodzaj ekshibicjonizmu może stać się okazją do rozwiązania osobistych problemów, stąd pojawiają się pomysły na poradnictwo psychologiczne on-line dla dzieci.

28 S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie ...*, dz. cyt., s. 74.

29 Tamże, s. 74.

30 J. Kurzępa, *Zagrożona niewinność. Zakłócenia w rozwoju seksualności współczesnej młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 49.

31 Tamże, s. 50.

32 Tamże, s. 52.

Pozytywny przykład działalności poradniczej w Internecie stanowi strona założona przez psychologa Bassama Aouila z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy³³.

Strony internetowe, a zwłaszcza blogi czy portale społecznościowe pełne są przykładów „ekshibicjonizm narcystycznego, który wynika z obezwładniającej potrzeby uznania, bycia w centrum uwagi, poczucia własnego piękna i uroku”³⁴. Jacek Kurzępa określa to zjawisko także mianem *narcyizmu medialnego*, który odnosi „do takich przejawów życia społecznego, które w sposób instrumentalny wykorzystują współczesne nośniki informacji, obrazu, kształtowania świadomości masowej, dla autoprezentacji.”³⁵ Stąd też odnajdujemy w sieci przeróżne rodzaje aktywności, np. zapisy aktualnych myśli, kilkakrotne ujęcia tej samej twarzy, zdjęcia jedzonego śniadania czy opisy intymnych przeżyć, czyli sytuacje rodzące w pierwszym momencie u odbiorcy pytanie o sens i celowość zamieszczania tego typu treści w miejscach odbioru publicznego.

W związku z łatwością dostępu i możliwością prowadzenia anonimowej aktywności, internet staje się areną dla różnych przejawów *ekshibicjonizmu agresywno-kompulsywnego*, związanego z „zachowaniami agresywnymi w różnej postaci (...), skierowanymi czy to wobec osób, czy też wobec przedmiotów lub instytucji”³⁶. O *ekshibicjonizmie agresywnym* „możemy mówić w przypadku zachowań, które mają działać na otoczenie nie tylko odstraszająco, ale także zastraszająco.”³⁷ Tu szczególnie dogodnym polem do zamieszczania obraźliwych czy agresywnych wypowiedzi stają się różnego rodzaju strony internetowe. „W przypadku ekshibicjonizmu kompulsywnego mamy do czynienia z podobnymi przejawami zachowań, jednakże ich podłoże jest odmienne, nie chodzi bowiem o kolonizację, najazd, zawłaszczenia, ale głównie o odreagowanie; jest to zachowanie zgodne z mechanizmem akcja – reakcja”³⁸. Moje obserwacje zachowań uczniów rodzą różnorodne pytania odnośnie mechanizmów ich powstawania. Czy zatem zdjęcie klasy zamieszczone na Facebooku, a przedstawiające uczniów, którzy stoją na progu szkoły i wyciągają środkowe palce w wulgarnym geście, jest przejawem odreagowania wrogości czy tylko niechęci do tej nielubianej przez dzieci instytucji, jaką jest szkoła?

33 <http://www.psycho-help.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).

34 J. Kurzępa, *Zagrożona niewinność ...*, dz. cyt., s. 57.

35 Tamże.

36 J. Kurzępa, *Zagrożona niewinność ...*, dz. cyt., s. 54.

37 Tamże.

38 Tamże.

Strony internetowe stają się też okazją do propagowania różnego rodzaju postaw, co przejawia się w *ekshibicjonizmie oporu*, wiążącego się z „zachowaniami fundamentalistycznymi, które wyraźnie zakreślają granice tolerancji jednostki na odmienność, w sferze myśli, jak i działań”³⁹.

Nowoczesne media stwarzają ludziom, którzy przeżywają różnego rodzaju poczucie odmienności, szansę na poznanie osób myślących podobnie i przeżywających podobne doświadczenia, co stanowi dużą zaletę rozwoju sieci internetowej. Stanowi także okazję do ujawniania *ekshibicjonizmu prowokacyjno-tożsamościowego*, który przejawia się w „zachowaniach grup mniejszościowych, osób w jakiś sposób uznanych za odmienne, dotknięte np. dewiacją pierwotną. Ich zachowania ekshibicjonistyczne mają różne podłoże, zarówno swoistej prowokacji, jak i utwierdzenia się w tożsamości osoby naznaczonej, co może prowadzić do dewiacji wtórnej”⁴⁰.

Podjęcie przez użytkowników internetu, także przez dzieci, różnych działań o charakterze autoprezentacji, czy nie tak rzadko ekshibicjonizmu, jest faktem. Każdy z wymienionych rodzajów ekshibicjonizmu jest spowodowany chęcią zaspokojenia określonych potrzeb lub pragnieniem rozwiązania określonego problemu. Jednakże podejmowane sposoby prezentacji siebie często narażają ich autora na przykrości czy negatywne konsekwencje.

AGRESJA ELEKTRONICZNA

Przykład 3: Nauczycielka opiekująca się klasą III zauważyła na portalu „Nasza klasa” profil swojej klasy z opisem wychowawcy jako „pani z grubym tyłkiem”. Autorem okazał się Kamil z kl. II. Chłopiec kilka miesięcy wcześniej dokonał tego wpisu, w czym pomogła mu starsza kuzynka i w momencie ujawnienia sytuacji Kamil już o tym zapomniał. Po analizie okazało się, że wspomniana nauczycielka kilka miesięcy wcześniej często zwracała chłopcu uwagę podczas swoich dyżurów na korytarzu. Kamil dużo biegał i przychodził na piętro, gdzie ta pani pełniła dyżur. Nauczycielka często przychodziła na skargę do wychowawczyni Kamila.

³⁹ Tamże, s. 59.

⁴⁰ Tamże, s. 56.

Rozwój internetu i związane z tym faktem zwiększenie grona użytkowników ujawniło występowanie szeregu nowych zjawisk związanych z przemocą i agresją realizowaną w sieci. „W szerokim ujęciu agresję elektroniczną definiować możemy jako wszystkie intencjonalne akty (nastawione na zadanie bólu, krzywdy czy zniszczenie jakichś dóbr), które realizowane są za pomocą nowych mediów.⁴¹” W opisie zjawiska badacze zwracają uwagę na „stosowanie różnego rodzaju nowoczesnych technologii (głównie komunikacyjnych) w celu krzywdzenia innej osoby⁴².”

Krzywdzenie poprzez media może przybierać – jak wskazuje Łukasz Wojtasik - różne formy: nękania, straszenia, szantażowania, publikowania lub rozsyłania ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć i filmów oraz podszywania się pod kogoś wbrew jego woli.⁴³ Z kolei Jacek Pyżalski wskazał na następujące rodzaje agresji elektronicznej:

- ♦ agresja elektroniczna wobec pokrzywdzonych, czyli osób „słabszych od sprawcy”,
- ♦ agresja elektroniczna wobec celebrytów, czyli osób znanych, pojawiających się w mediach,
- ♦ elektroniczna agresja uprzedzeniowa wobec określonej grupy ludzi, np. określonej narodowości,
- ♦ agresja elektroniczna wobec nieznanym, czyli wybranych przypadkiem,
- ♦ mobbing elektroniczny stosowany wobec osób z tej samej grupy, do której należy sprawca⁴⁴.

Dzieci, w kontekście agresji elektronicznej, mogą stać się zarówno jej potencjalnymi ofiarami, jak i sprawcami. Specyficzny rodzaj problemu stanowi agresja realizowana przez młodych ludzi w odniesieniu do swoich rówieśników, np. kolegów z klasy.

Przykład 4: Ola (lat 13) nie była lubiana w swojej klasie, nie miała bliskich koleżanek. W młodszych klasach zdarzało się, że przychodziła do szkoły za-

41 J. Pyżalski, *Gimnazjaliści Online: dobre i złe wiadomości z polskiej części wyników European Cyberbullying Intervention Project*, [w:] *Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie*, red. nauk. J. Pyżalski, Wydawnictwo Naukowe WSP w Łodzi, Łódź 2012, s. 18.

42 J. Pyżalski, „Cyberbullying” – stare wino w nowej butelce?, [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Pryszynt-Mont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009, s. 183.

43 Ł. Wojtasik, *Cyberprzemoc- charakterystyka zjawiska*, [w:] *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, red. nauk. Ł. Wojtasik, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2009, s. 8.

44 J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011, s. 42.

niedbana, w nieswieżych ubraniach. Jej sytuacja rodzinna była niestabilna: dziewczynka najpierw mieszkała z ojcem, potem wróciła do matki, która była jednak zaabsorbowana nowo narodzonym dzieckiem. Ola pozostawała w długotrwałym konflikcie z Kasią, która z kolei była lubiana i skupiała wokół siebie grono koleżanek. Ola założyła na portalu społecznościowym profil „antykaśka” i rozesłała zaproszenia do znajomych, aby wpisywali swoje uwagi odnośnie Kasi. Kiedy sprawa została ujawniona w szkole, Ola usunęła profil. Po miesiącu ponownie na portalu pojawił się profil „antykaśka”. Okazało się, że założyła go Basia, namówiona do tego przez Olę. Basia była przekonana, że wyświadcza przysługę Oli, która jest źle traktowana przez koleżankę. Basia nie wiedziała o dotychczasowych problemach Oli i ujawnieniu wcześniejszego profilu „antykaśka” w szkole.

Przykład 5: Gosia (lat 13) z koleżanką z klasy Julią robiły sobie zdjęcia telefonem komórkowym. Jedno ze zdjęć przedstawiało „brzydki minę Gosi”. Po pewnym czasie, gdy dziewczęta pokłóciły się, Julia przekazała zdjęcie koledze, który zaczął je rozsyłać do innych osób. Dzieci zaczęły wklejać zdjęcie Gosi na swoich profilach społecznościowych z prześmiewczymi komentarzami. Dziewczynka spotykała się z przejawami ostracyzmu w klasie: koleżanki nie chciały z nią rozmawiać na przerwie, wyrażały zazdrość z powodu jej ocen, ponadto Gosia zaczęła znajdować śmieci w swoich butach w szatni. W poprzednich latach dziewczynka zajmowała wysoką pozycję w klasie. W opinii nauczycieli była dobrą, aktywną społecznie i spokojną uczennicą. W badaniach socjometrycznych przeprowadzonych 2 lata wcześniej w klasie, ujawniła się jako popularna i lubiana koleżanka o wysokim statusie socjometrycznym.

Elektroniczna agresja rówieśnicza dotyczy sytuacji, „gdzie zarówno sprawca/ sprawcy, jak i ofiara należą do tej samej grupy, którą jest najczęściej grono uczniów z tej samej szkoły lub zespół klasowy. Często w odniesieniu do takiej agresji stosowane jest pojęcie cyberbullyingu, który traktowany jest jako odmiana tradycyjnego bullyingu (przemocy rówieśniczej - dopisek własny), tyle że realizowanego za pomocą internetu lub telefonów komórkowych.”⁴⁵ Analiza powyższych przykładów elektronicznej agresji rówieśniczej wskazuje, że często jest ona uwikłana w codzienne relacje między dziećmi. Zdarza się, że podejmowana przez dzieci aktywność w internecie, skutkuje zaangażowaniem bezpośrednich interpersonalnych konfliktów, co z kolei odbija się na podejmo-

45 J. Pyżalski, *Gimnazjaliści Online: dobre i złe wiadomości ...*, dz. cyt., s. 20.

waniu następnych aktów agresji realizowanej w sieci. Specyfiką takiej sytuacji jest realizowanie agresji za pomocą medium o dużej sile oddziaływania, stąd odbiorcami nieprzychylnych wpisów czy kompromitujących zdjęć może stać się praktycznie nieograniczona ilość użytkowników.

WYZWANIA DLA EDUKACJI MEDIALNEJ

Mam na uwadze, że „dziś nie można postrzegać internetu jako alternatywy dla realnego życia, jak to często interpretowano jeszcze dziesięć lat temu. Internet nie jest protezą, namiastką rzeczywistości, ale jego integralną częścią.⁴⁶” Dla aktywnych jednostek, a zwłaszcza dla dzieci, które nabywają dopiero różnorodnych kompetencji, „umiejętność korzystania ze współczesnych mediów i nowoczesnych technologii należy do kluczowych umiejętności, od których zależy powodzenie osobistego rozwoju.”⁴⁷ Przy czym istotne jest podkreślenie różnicy pomiędzy „umiejętnością posługiwania się konkretnym urządzeniem a zdolnością do jego właściwego wykorzystania.”⁴⁸

Wzrastające znaczenie mediów w życiu uczniów wpływa na zmianę zadań współczesnej edukacji, która „nie jest ani zwykłym technicznym przedsięwzięciem polegającym na sprawnym zarządzaniu przetwarzaniem informacji, ani kwestią zastosowania teorii uczenia się. To złożony proces dopasowywania kultury do potrzeb jej członków oraz jej członków i rodzajów ich wiedzy do potrzeb kultury, w tym kultury medialnej.”⁴⁹ Ważnym elementem oddziaływań staje się edukacja medialna, która „jest znacznie szersza niż sama informatyka i obsługa komputera; interaktywność i hipertekstowość nowych mediów mogą bowiem dawać pozory wiedzy, a nie wiedzę prawdziwą.”⁵⁰

46 P. Cichocki, T. Jędrkiewicz, R. Zydel, *Etnografia wirtualna*, [w:] *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, red. nauk. D. Jemielniak, T. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 205.

47 A. Iwanicka, *Kompetencje medialne a przyszłość zawodowa pokolenia Google ...*, dz. cyt., s. 170.

48 A. Górny, A. Zygmunt, Świat według „Clik Generation”..., dz. cyt., s. 59.

49 M. Wrońska, *Kultura medialna jako element konstruowania własnej tożsamości i styl życia adolescentów w „płynnej nowoczesności”*, [w:] *Kultura mediów, ciało i tożsamość – konteksty socjalizacyjne i edukacyjne*, red. nauk. W. Jakubowski, S. Jaskulska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 48.

50 Tamże, s. 46.

Ponieważ w wychowanie zaangażowane są przede wszystkim trzy podmioty – dzieci, rodzice i nauczyciele – chciałabym przyjrzeć się wyzwaniom, jakie edukacja medialna stawia przed każdą z wymienionych grup osób. We współczesnej szkole internet staje się kolejnym obszarem „do edukacyjnego, sensownego zagospodarowania”⁵¹. Zadaniem nauczycieli staje się nie tylko wdrożenie dzieci do technicznej obsługi komputerów, ale uczenie poruszania się w sieci oraz odpowiednie ukierunkowanie posiadanych już przez uczniów umiejętności. Szczególna rola dorosłego dotyczy, wspomnianego już wcześniej, kształtowania u dzieci umiejętności selekcji informacji. Przy czym zadanie to jest związane nie tylko z internetem, ale odnosi się w ogóle do umiejętności poddawania krytycznej ocenie różnego rodzaju wiadomości, które w ogromnej liczbie docierają do każdego odbiorcy mediów.

Przy podejmowaniu zagadnień z edukacji medialnej nauczyciele mają do swojej dyspozycji coraz większą liczbę publikacji oraz materiałów związanych z projektami społecznymi, jakim jest na przykład Dzień Bezpiecznego Internetu⁵². Dla dorosłych pracujących z dziećmi ważna jest jednak świadomość, że edukacja medialna nie jest tylko kwestią wdrożenia osobnego przedmiotu czy realizacji jednorazowej akcji, ale jej zadaniem jest prowadzenie systematycznych działań edukacyjnych, które w szerokim zakresie będą przygotowywały dzieci do świadomego użytkowania internetu i innych mediów.

W sposobie korzystania przez dzieci z mediów możemy dostrzec analogię do ich sytuacji jako uczniów w ramach systemu edukacji. Tradycyjne media, podobnie jak tradycyjna szkoła, nastawione były na przekazywanie informacji, których widz, słuchacz, czytelnik, czy uczeń był biernym adresatem. Internet i inne nowoczesne środki przekazu zakładają aktywność odbiorcy poprzez współudział w tworzeniu czy wręcz samodzielny kreowaniu treści zamieszczanych w mediach. Podobnie współczesna szkoła zakłada podmiotowość i aktywność ucznia w nabywaniu przez niego wiedzy. Wynika stąd główne wyzwanie dla edukacji medialnej, jakie - w moim przekonaniu - stanowi wspieranie dziecka w podejmowaniu przez nie aktywności w internecie.

Podstawą działań edukacyjnych, oprócz uczenia wykorzystania możliwości komputera i internetu, staje się kształtowanie odpowiedzialnego sposobu korzystania z sieci, związanego z ochroną prywatności i poszanowania praw

⁵¹ D. Muszyński, *Zjawisko redundancji jako kontekst współczesnej edukacji, W stronę pedagogiki Internetu*, [w:] *Spoleczne konteksty Internetu. Implikacje dla edukacji*, red. nauk. D. Muszyński, G.D. Stunża, Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Gdańsk 2008, s. 16.

⁵² http://dbi.saferinternet.pl/art_db/mat_edu.html (dostęp dnia: 10.11.2012).

innych użytkowników. Uczniowie powinni mieć świadomość konsekwencji związanych z zamieszczaniem informacji o sobie, zwłaszcza dotyczących osobistych przeżyć i przemyśleń, oraz prawnych i moralnych skutków związanych z tworzeniem treści dotyczących innych osób. Szczególnie istotne jest uzmysłowienie sobie przez najmłodszych użytkowników internetu faktu, że wykreowana w sieci wiadomość może być odczytana przez różne osoby (np. kolegów, nauczycieli) i wpłynąć na ich opinię o autorze. Z drugiej strony – wszelkie informacje, nawet skasowane, mogą zostać wcześniej powielone i funkcjonować na różnych portalach, często w prześmiewczym lub obraźliwym kontekście, co dzieje się bez zgody, czy świadomości ich autorów.

W ramach działań profilaktycznych dorośli powinni wskazywać dzieciom sposoby radzenia sobie w różnych sytuacjach problemowych, związanych z aktywnością w internecie, takich, jak na przykład agresja elektroniczna czy kontakt z niepożądanymi treściami, oraz zapewnić dostęp do odpowiedniej pomocy psychologicznej w rozwiązywaniu pojawiających się trudności czy kryzysów. W szerszym aspekcie wychowawczym ważne jest kształtowanie u uczniów wartości prospołecznych, rozwijanie ich zainteresowań i ukierunkowywanie dziecięcej ciekawości na poszukiwanie pozytywnych treści, które zamieszczane są na stronach internetowych adresowanych do najmłodszych użytkowników⁵³ lub tworzone przez same dzieci⁵⁴. Ochrona przed zagrożeniami wymaga kształtowania u dzieci poczucia własnej wartości i umiejętności stawiania psychicznych granic.

Ważny element edukacji medialnej stanowią działania skierowane do rodziców, którzy w zakresie korzystania z internetu reprezentują różne poziomy zaangażowania i świadomości. Opiekunowie mogą korzystać z szeregu dostępnych publikacji i poradników takich, jak: *Co oglupia nasze dzieci? Nowe media jako wyzwanie dla rodziców*⁵⁵; *Jak rozmawiać z dziećmi o seksie. Mądre wychowanie dzieci w świecie internetu i nowoczesnych technologii*⁵⁶; *Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania*⁵⁷; *Zagrożenia w Internecie*.

⁵³ <http://www.sieciaki.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012), <http://www.necio.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).

⁵⁴ Ks. M. Kuciński, *Dzieci a Internet*, [w:] E. Laskowska, M. Kuciński (red.), *Internet a relacje międzyludzkie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010, s. 165.

⁵⁵ J. Holtkamp, *Co oglupia nasze dzieci? Nowe media jako wyzwanie dla rodziców*, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2011.

⁵⁶ S. Maxwell, *Jak rozmawiać z dziećmi o seksie. Mądre wychowanie dzieci w świecie Internetu i nowoczesnych technologii*, Vesper, Poznań 2010.

⁵⁷ M. Griffiths, *Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.

Chroń swoje dziecko, reklamowany jako *Niezbędny poradnik dla odpowiedzialnych rodziców*⁵⁸. We wskazaniach dla rodziców szczególnie zwraca się uwagę na mądrą opiekę nad dziećmi: „ważne jest, żeby dzieci nie były pozostawione same sobie w Internecie, czyli żeby istniały określone zasady związane z użytkowaniem Internetu przez dzieci oraz żeby mogły one liczyć na pomoc dorosłych niezależnie od tego, jakie mają problemy.”⁵⁹ Dla rodziców istotne jest zatem wytworzenie atmosfery zaufania w ich relacjach z dziećmi. Stąd ostatnio podkreśla się wagę nie tylko zewnętrznej kontroli rodzicielskiej, na przykład w formie zakładania blokad dostępu do niepożądanych stron internetowych, ale konieczność uczestniczenia rodziców w aktywności medialnej swoich dzieci, do czego zachęcają pomysłodawcy akcji podjętej przez Fundację Dzieci Niczyje pt. *Zostań przyjacielem swojego dziecka*⁶⁰.

Edukacja medialna dzisiaj nie jest wyodrębniona jako osobny przedmiot szkolny, ale stanowić powinna ważny element działalności współczesnej szkoły w związku z działalnością podejmowaną przez dzieci w internecie. Wskazane w artykule przykłady pokazują, że najmłodszy użytkownicy nie zawsze potrafią we właściwy sposób korzystać z sieci i narażają się na sytuacje problemowe. Dorośli – nauczyciele i rodzice – powinni zatem wspierać dzieci w świadomym kierowaniu ich aktywnością w internecie.

BIBLIOGRAFIA

- Cichocki P., Jędrkiewicz T., Zydel R., *Etnografia wirtualna*, [w:] *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, red. nauk. D. Jemielniak, T. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Górny A., Zygmunt A., Świat według „Clik Generation”, [w:] *Nowe społeczne wymiary dzieciństwa*, red. nauk. B. Łaciak, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, Warszawa 2011, s. 59.

⁵⁸ J. Lenardon, *Zagrożenia w Internecie. Chroń swoje dziecko*, Wydawnictwo HELION, Gliwice 2007.

⁵⁹ A. Słysz, B. Arcimowicz, *Przyjaciele w internecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009, s. 88-89.

⁶⁰ http://www.saferinternet.pl/wiadomosci/zostan_znajomym_swojego_dziecka_projekt_educacyjny_dla_rodzicow.html (dostęp dnia: 10.11.2012).

- Griffiths M., *Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorostania*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Holtkamp J., *Co oglupia nasze dzieci? Nowe media jako wyzwanie dla rodziców*, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2011.
- Iwanicka A., *Kompetencje medialne a przyszłość zawodowa pokolenia Google*, [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Pryszmont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009.
- Kozak S., *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin SA, Warszawa 2011.
- Kuciński M., *Dzieci a Internet*, [w:] *Internet a relacje międzyludzkie*, red. nauk. E. Laskowska, M. Kuciński, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010.
- Kurzępa J., *Zagrożona niewinność. Zaktócenia w rozwoju seksualności współczesnej młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Lenardon J., *Zagrożenia w Internecie. Chroń swoje dziecko*, Wydawnictwo HELION, Gliwice 2007.
- Lis R., *Internet narzędziem kształtowania jednostki*, [w:] *Wokół tożsamości: teorie, wymiary, ekspresje*, red. nauk. I. Borowik, K. Leszczyńska, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2008.
- Maxwell S., *Jak rozmawiać z dziećmi o seksie. Mądre wychowanie dzieci w świecie Internetu i nowoczesnych technologii*, Vesper, Poznań 2010.
- Muszyński D., *Zjawisko redundancji jako kontekst współczesnej edukacji, W stronę pedagogiki Internetu*, [w:] *Spoleczne konteksty Internetu. Implikacje dla edukacji*, red. nauk. D. Muszyński, G. Stunża, Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Gdańsk 2008.
- Obuchowska I., *Problemowe zachowania uczniów*, [w:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. nauk. K. Kruszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Ostaszewski K., *Podstawy teoretyczne profilaktyki zachowań problemowych młodzieży*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, red. nauk. M. Deptuła, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005.
- Prensky M., *Digital Natives, Digital Immigrants. from "On the Horizon"*, MCB university Press, Vol. 9, No.5, October 2001, <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part1.pdf>. (dostęp dnia: 04.10.2012).
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.

- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011.
- Pyżalski J., „Cyberbullying” – stare wino w nowej butelce? [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Pryszmont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009.
- Pyżalski J., *Gimnazjaliści Online: dobre i złe wiadomości z polskiej części wyników European Cyberbullying Intervention Project*, [w:] *Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie*, red. nauk. J. Pyżalski, Wydawnictwo Naukowe WSP w Łodzi, Łódź 2012.
- Słysz A., Arcimowicz B., *Przyjaciele w internecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009.
- Szpunar W., *Mark Zuckerberg: Facebook (jeszcze) nie dla dzieci* <http://www.pcworld.pl/news/371159/Mark.Zuckerberg.Facebook.jeszcze.nie.dla.dzieci.html> (dostęp dnia: 04.10.2012)
- Tadeusiewicz R., *Spoleczność Internetu*, Akademicka Oficyna Wydawnicza EXIT, Warszawa 2002.
- Tapscott D., *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010
- Tomaszewska H., *Komunikacja młodzieży w dobie społeczeństwa medialnego jako wyzwanie dla więzi międzypokoleniowych*, [w:] *Audiowizualność. Cyberprzestrzeń. Hipertekstualność. Ponowoczesne konteksty edukacji*, red. nauk. L. Jakubowska-Malicka, A. Kobylarek, M. Pryszmont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] *Dziennik Ustaw Nr 35 poz. 228 z 1982 roku z późniejszymi zmianami*, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820350228> (dostęp dnia: 09.11.2012).
- Wrońska M., *Kultura medialna jako element konstruowania własnej tożsamości i styl życia adolescentów w „płynnej nowoczesności”*, [w:] *Kultura mediów, ciało i tożsamość – konteksty socjalizacyjne i edukacyjne*, red. nauk. W. Jakubowski, S. Jaskulska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Wrona A., *Cyberpornografia i cyberseks*, [w:] *Cyberswiat – możliwości i zagrożenia*, red. nauk. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009.
- Wallace P., *Psychologia Internetu*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2005.
- Wojtasik Ł., *Cyberprzemoc- charakterystyka zjawiska*, [w:] *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, red. nauk. Ł. Wojtasik, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2009.

Strony internetowe

http://dbi.saferinternet.pl/art_dbi/mat_edu.html (dostęp dnia: 10.11.2012).
<http://www.dyzurnet.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).
<http://www.necio.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).
<http://www.psicho-help.pl> (dostęp dnia: 10.11.2012).
http://www.saferinternet.pl/wiadomosci/zostan_znajomym_swojego_dziecka_projekt_educacyjny_dla_rodzicow.html (dostęp dnia: 10.11.2012)
<http://www.sieciaki.pl/> (dostęp dnia: 10.11.2012)

STRESZCZENIE

Zapobieganie zachowaniom problemowym dzieci w internecie jako zadanie dla edukacji medialnej

Współczesne dzieci i młodzież nie znają świata sprzed epoki internetu i telefonów komórkowych. Dzieci odnoszą wiele korzyści z użytkowania internetu, ale zdarza się, że podejmują zachowania ryzykowne i prowadzą aktywność, która przynosi im szkody. Podstawą prowadzenia skutecznej profilaktyki powinno być rozpoznanie ryzykownej aktywności podejmowanej przez najmłodszych użytkowników internetu, stąd w artykule omawiam wybrane przykłady: narażenie na nadmiar niepotrzebnych lub błędnych informacji, kontakt z niepożądanymi treściami, ekshibicjonizm i agresję elektroniczną.

Podstawowe zadania edukacji medialnej polegają na nauczaniu dzieci samodzielnego i odpowiedzialnego korzystania z internetu. Edukacja medialna nie może zostać ograniczona tylko do uczenia technicznej obsługi komputera, ale w szerokim zakresie powinna uczyć krytycznej selekcji informacji oraz kształtować świadomość i umiejętności społeczne młodych ludzi.

ABSTRACT

Prevention of children's problematic behavior on the internet
as an objective for media education

Today's children and teenagers do not know the world before the age of the internet and mobile phones. Children benefit considerably from the use of the internet. However, it is becoming more frequent that their online activities bring them more harm than good. The basis for effective prevention should be identification of children's risky activities online. That is why in the article I will discuss the following examples: excessive exposure to unnecessary or false information, contact with inappropriate content, exhibitionism and electronic aggression.

The main objective of media education is to teach children how to use the internet independently and in a responsible way. Media education cannot be limited only to learning computer technology. It should instruct in careful selection of information as well as develop awareness and social skills in young people.